

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Семикіної Марини Валентинівни
на дисертаційну роботу Якимової Наталії Сергіївни
«Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика**

Актуальність теми дослідження

Сучасні економічні умови, що супроводжуються багатовекторним та динамічним розвитком соціально-економічних процесів та трудових відносин, трансформація складових економічної системи в умовах нової економіки обумовлюють не тільки зміни ролі ринку праці у суспільстві та принципів його функціонування, але й актуалізують потребу розробки та запровадження нових підходів до забезпечення його збалансованості. При цьому, практика доводить неспроможність традиційних інструментів регулювання сфери ринку праці впливати на існуючі кризові явища у ринковому сегменті, що призводять до руйнації трудового потенціалу, погіршення якості життя, нераціонального використання наявного людського капіталу та обмежують можливості його нагромадження. Людиноцентризований підхід у забезпеченні економічного зростання визначає пріоритетність поведінкових моделей взаємодії суб'єктів ринку праці.

Отже, дисертація Якимової Н.С., що присвячена обґрунтуванню та розробці теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці є надзвичайно актуальною в умовах нової економіки.

Наукова новизна отриманих результатів

У результаті проведеного дослідження у дисертаційній роботі Якимової Н.С. отримано ряд важливих науково-прикладних результатів, що характеризуються науковою новизною. Найбільш значущими з них є такі:

новий напрям наукового дослідження, що охоплює розробку концептуальних положень парадигми регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці на рівні індивідів, домогосподарств, в корпоративній сфері та у системі інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики, заснованої на еволюційній зміні чинників економічного розвитку, ключовим з яких визначено потенціал людини та її поведінку; обґрунтування методологічного апарату ідентифікації поведінкових моделей суб'єктів

ринку праці; визначення напрямів регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці (с. 59-63);

концепція дослідження поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, що базується на трьох ключових компонентах: введенні в науковий обіг поняття «поведінкові моделі суб'єктів ринку праці», систематизації типових рис сучасного суб'єкту ринку праці в новій економіці, запровадженні інструментарію поведінкової економіки, що дозволить формувати продуктивні моделі поведінки суб'єктів ринку праці та підвищити рівень їх мотивації за рахунок забезпечення «суб'єкт-суб'єктних» відносин задля досягнення максимальної соціально-економічної вигоди для суб'єктів ринку праці та суспільного добробуту (с. 64-66, 325-331);

механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в контексті нової економіки, який методологічно базується на принципах, методах, правилах та інструментах управління моделями поведінки на макро-, мікрорівнях та на рівні домогосподарств й особистості; цілями механізму є зростання якості життя населення на основі створення нових моделей мотивації, що будуть спонукати індивідів до ефективної та високопродуктивної праці та сприятимуть досягненню поставлених цілей управління при мінімізації витрат на основі використання стійких цілей індивідів (с. 261-279);

запропоновано науково-методичні засади моніторингу поведінкових моделей суб'єктів ринку праці у формі восьмиетапного алгоритму визначення, класифікації та регулювання типових моделей поведінки на ринку праці (с. 377-400), що дозволяє сформувати комплексну систему визначення змін типів та видів поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, їх адаптації до умов зовнішнього середовища, що передбачає розробку механізму змін типів та видів поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, який реалізується за допомогою впровадження державної політики «м'якого підштовхування»;

модель інституційного регулювання поведінки суб'єктів ринку праці, що передбачає поєднання потенціалу традиційних та сучасних інститутів регулювання ринку праці та дозволяє сформувати сприятливе середовище інституційного регулювання поведінки суб'єктів ринку праці (с. 279-301);

комплексна класифікація поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, що базуються на виокремленні поведінкової моделі працівника, роботодавця, безробітного, непрацюючого, самозайнятого та моделі зайнятого у домашньому господарстві; виокремлено специфіку поведінкових моделей в залежності від характеру трудових відносин, що дозволила визначити типові ознаки поведінкових моделей на основі виокремлення культурно-ментальних чинників їх формування та трансформації (с. 67-81);

типологізація поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, результатом якої є виокремлення адаптивних, традиційних і протестних поведінкових моделей, обґрунтування пріоритетної продуктивної ролі адаптивних поведінкових моделей та ініціативно-підприємливого типу поведінки, що відповідає суб'єктній парадигмі відносин (с. 51-58);

теоретичні та прикладні засади удосконалення процесу прийняття рішень суб'єктами ринку праці стосовно вибору типу або моделі поведінки на різних етапах реалізації індивідуальної освітньо-професійної траєкторії через виокремлення та систематизацію когнітивних упереджень, що сприятиме максимальному задоволенню соціально-економічних інтересів різних груп суб'єктів ринку праці (с. 125-142);

напрями забезпечення конкурентоспроможності різних категорій акторів національного ринку праці в умовах трансформації їх поведінкових моделей, практична реалізація яких дозволить отримати низку важливих інституційно-економічних ефектів поточного та перспективного характеру (с. 343-377);

комплексний механізм підвищення конкурентоспроможності робочої сили, системність якого забезпечує можливість використання представленого механізму в контексті оцінювання рівня конкурентоспроможності робочої сили в сучасних економічних реаліях (с. 346-354);

напрями посилення взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг, що на відміну від існуючих, ґрунтуються на активізації інноваційного компоненту взаємодії ринків праці та освітніх послуг та орієнтовані на вектори трансформаційних змін економіки, а запропонований механізм взаємодії сприятиме забезпеченню якісного формування ресурсів праці відповідно до потреб нової економіки (с. 372-376);

механізм регулювання процесу трансформації ринку праці на інноваційних засадах, що спрямований на збалансування попиту та пропозиції на ринку праці, підвищення його конкурентоспроможності, забезпечення продуктивного використання людських ресурсів (с. 362-369).

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі Якимової Н.С., є обґрунтованими та достовірними, що забезпечено професійним використанням та коректним поєднанням методів теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, індукції та дедукції; структурно-логічного та системного аналізу; монографічного методу, статистичних та соціологічних методів.

При проведенні дослідження використано широку інформаційну базу дослідження, що охоплює законодавчі та нормативно-правові документи України, офіційні матеріали та документи міжнародних організацій щодо регулювання ринку праці та забезпечення зайнятості (Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму), офіційні видання, тематичні збірники й довідники Державної служби статистики України, Євростату, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, наукові монографії та статті, матеріали науково-практичних конференцій, періодичних видань, результати власних досліджень.

За темою дисертаційної роботи Якимовою Н.С. опубліковано 41 наукову працю, зокрема – 3 колективні монографії, 3 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (із них 3 – у співавторстві), 22 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 11 – у співавторстві), 8 публікацій за матеріалами конференцій (із них 3 – у співавторстві), 2 публікації в інших наукових виданнях. Здобувачем отримано 3 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір в межах тематики дисертаційної роботи.

Результати дослідження апробовані та схвалені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, що проводились в Україні та за кордоном у 2015-2020 рр.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано в рамках тематики науково-дослідних робіт:

Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України: «Інноваційні перспективи структурних трансформацій ринку праці в умовах модернізації економіки» (номер державної реєстрації 0112U006751, 2013–2015 рр.); «Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку в Україні» (номер державної реєстрації 0116U007185, 2016 р.); «Конкурентоспроможність робочої сили: методологія та практика оцінювання» (номер державної реєстрації 0115U004583, 2016–2018 рр.);

кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.); «Методологія конвергентного менеджменту інноваційного розвитку регіональних економічних систем» (номер державної реєстрації 0117U004138, 2017–2021 рр.).

У рамках виконаних наукових досліджень Якимовою Н.С. визначено концептуальні засади державної та регіональної політики регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, виокремлено напрями та складові інституційного забезпечення їх регулювання, запропоновано методологію визначення поведінкових моделей суб'єктів ринку праці та забезпечення їх моніторингу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики, а також розроблено механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в контексті нової економіки.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає у збагаченні сучасної економічної науки новим напрямом, що охоплює розробку концептуальних положень парадигми регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці на рівні індивідів, домогосподарств, в корпоративній сфері та у системі інформаційно-аналітичного забезпечення

державної політики, а також введення у науковий обіг такої категорії як «поведінкові моделі суб'єктів ринку праці».

Результати дослідження мають безперечне практичне значення для сучасної практики соціального-економічного управління у площині формування сучасних інструментів регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці на державному, регіональному рівнях та рівні підприємств. Викладені у дисертаційній роботі Якимової Н.С. напрацювання та розробки впроваджено:

на державному рівні: у діяльності Державної служби зайнятості (Центрального апарату) (довідка № ДЦ-13-8745/0/6-16 від 26.12.2016 р.); Міністерства соціальної політики (довідка № 23696/0/2-17/24 від 07.12.2017 р.); Федерації роботодавців України (довідка № 17-1-586 від 28.12.2017 р.); ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» Міністерства молоді та спорту України (довідка №95/01 від 18.04.2018 р.); Управління державних закупівель, договірної роботи та взаємовідносин з державними підприємствами Міністерства юстиції України (довідка № 17-22.4-21 від 27.01.2021 р.);

на регіональному рівні: у діяльності Департаменту економіки і інвестицій Вінницької міської ради (довідка № 11-00-004-38883/3 від 27.04.2020 р.); Вінницького обласного центру зайнятості (довідка №04-06/5019-20 від 28.12.2020 р.);

на рівні підприємств: у практичній діяльності ТОВ «ЮНІКСОФТ» (довідка № 05012021/3 від 05.01.2021 р.); ТОВ «ГРІН КУЛ» (довідка № 49 від 28.01.2021 р.).

Крім того, результати, отримані в дисертаційній роботі, використано в навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні дисципліни «Поведінкова економіка», «Ринок праці», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Комунікативний менеджмент», «Соціальна відповідальність», «Соціальне підприємництво і проектування» (довідка № 120/01.1.3-43 від 29.12.2020 р.).

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеності, оформлення, відповідності встановленим вимогам

Чітко встановлена мета дослідження, а також висновки роботи, що відповідають її завданням, засвідчують цілісність дисертаційної роботи Якимової Н.С. Зокрема, поставлена мета, що полягала у науковому обґрунтуванні та розробці теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, є досягнутою.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту – 394 сторінки комп'ютерного тексту.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та відомості про їх апробацію. Результати

дослідження в узагальненому вигляді сформульовані у висновках до кожного розділу дисертації та відображено у загальних висновках дисертації.

Автору вдалося уточнити понятійно-термінологічний апарат дослідження економічної поведінки людини, визначити сутність та характеристики поведінки суб'єктів ринку праці, систематизувати наукові підходи до визначення особливостей нової економіки та окреслити її вплив на формування поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, ідентифікувати та проаналізувати систему чинників впливу на тип поведінки суб'єктів ринку праці, дослідити когнітивні засади коректності та раціональності поведінкових моделей суб'єктів ринку праці, проаналізувати освітній потенціал суб'єктів ринку праці як чинник вибору поведінкових моделей, виявити інституційні та цифрові передумови трансформації національної економічної системи, оцінити можливості, обмеження і загрози ринку праці України у контексті формування трудового потенціалу нової якості, виокремити галузевий контекст прогресивного типу поведінкової моделі працівника, розробити механізм регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці в новій економіці, удосконалити інституційне регулювання поведінки суб'єктів ринку праці, провести моделювання поведінкових траєкторій суб'єктів ринку праці, запропонувати поведінкові інструменти в системі державного регулювання ринку праці, обґрунтувати стратегічні напрями забезпечення конкурентоспроможності національного ринку праці, сформулювати алгоритм моніторингу поведінкових моделей суб'єктів ринку праці як основи інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики.

Дисертація викладена українською мовою, оформлена у повній відповідності з нормами і правилами Міністерства освіти і науки України, є завершеною науковою роботою. Рівень проведених досліджень, викладених у дисертації, відповідає сучасним вимогам до науково-дослідних робіт, що виконуються в національних університетах України. Положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації Якимової Н.С., знайшли достатнє відображення в опублікованих автором працях.

Автореферат дисертації у повній мірі відображає зміст, структуру дисертаційної роботи, її основні положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, є ідентичним змісту дисертації.

Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Високо оцінюючи дисертаційну роботу Якимової Н.С., слід зауважити, що робота не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень:

1. Підтримуючи ідеї автора щодо когнітивних упереджень в контексті раціональності поведінки суб'єктів ринку праці, які дійсно збагачують наукові уявлення про економічні явища та процеси, водночас, вважаємо, що дисертанту доцільно було б зосередити увагу на прикладних аспектах запропонованої систематизації когнітивних упереджень та визначити перспективу застосування цього підходу для впливу на поведінкові моделі суб'єктів ринку праці (с.132-138, рис. 2.9). Крім того, під час захисту варто

дати пояснення щодо способу та специфіки врахування зазначеної класифікації при обґрунтуванні пріоритетів розвитку ринку праці в поведінковій парадигмі нової економіки, що викладена у розділі 5.

2. У розділі 3 дисертації (с. 169-174) автор апелює до результатів опитування роботодавців у рамках проєкту «Створення сприятливого середовища для сталого підприємництва», проте не зазначає, коли проводилось дослідження, на якому рівні, хто виступав у ролі експертів та чи приймав участь у цьому дослідженні особисто дисертант.

3. Заслуговує на позитивну оцінку досліджений у роботі галузевий контекст прогресивного типу поведінкової моделі працівника. З авторським підходом важко не погодитися, проте потребують деталізації пояснення щодо специфіки умов формування зазначеної поведінкової моделі, критеріїв та ознак визначення прогресивності, аргументів на користь вибору саме ІТ-сфери. Було б цікавим дізнатися, в якій мірі цей підхід є універсальним, чи може він бути адаптованим до будь-якої галузі (рис. 3.45, с. 253-256).

4. Дещо дискусійним в дисертаційній роботі вважаємо виокремлення набору сучасних інститутів регулювання поведінки суб'єктів ринку праці (рис. 4.3 дисертації, с. 291), зокрема віднесення до нього сім'ї, традицій, релігії, а не до традиційних інститутів, що було б логічніше.

5. Додаткової аргументації потребують параметри побудованої матриці перехідних ймовірностей між станами суб'єктів на ринку праці (табл. 4.6), а саме пояснення чому, наприклад, є неможливим перехід зі стану S_4 – самозайняті до стану S_2 – роботодавці; зі стану S_3 – зайняті у домашньому господарстві до стану S_1 – безробітні (ймовірність дорівнює 0,00).

6. За результатами проведеного дослідження дисертант слушно наголошує на необхідності переходу від патерналістської державної політики до державної політики «м'якого підштовхування» і стверджує, що саме політика «м'якого підштовхування» сприятиме розвитку та поширенню ефективних поведінкових моделей суб'єктів ринку праці (с. 393). Проте, дана теза має дещо декларативний характер і тому не позбавлена ознак дискусійності. Виклад цих положень значно більше виграв би в разі зосередження уваги на чіткому визначенні переваг такої моделі державної політики для різних груп суб'єктів ринку праці та можливих ризиків її запровадження, це додало б більшої ґрунтовності твердженням автора.

7. Не зменшуючи наукового та практичного значення отриманих результатів, вважаємо, що автору слід було б проаналізувати місце інструментів поведінкового регулювання в системі напрямів і методів, які є чинними та масово застосовуються сьогодні на рівні державної політики, договірною регулювання трудових відносин. В цьому сенсі було б доцільним викласти експертну позицію автора щодо перспектив, можливостей та обмежень на шляху поширення запропонованого інструментарію (як альтернативи або доповнення до традиційного набору), що логічно доповнило б роботу.

Водночас висловлені зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

У дисертаційній роботі «Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці» започатковано новий науковий напрям щодо парадигмального забезпечення регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці на різних рівнях управління. За актуальністю наукової проблематики, рівнем постановки дослідницьких завдань, якістю проведеного дослідження та характером викладених теоретико-методологічних і науково-практичних розробок дисертація Якимової Н.С. відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Представлена до захисту дисертація є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, має суттєву наукову новизну і безперечну практичну значущість.

Анотеза в повній мірі розкриває основні положення та висновки дисертаційної роботи, є ідентичним за структурою та змістом дисертації та не містить інформації, яка відсутня в дисертаційній роботі.

Дисертація «Поведінкові моделі суб'єктів ринку праці в новій економіці» відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор, Якимова Наталія Сергіївна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки
та підприємництва
Центральноукраїнського
національного
технічного університету

Марина СЕМИКІНА

Підпис проф. М.В. Семикіної засвідчуємо:

Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського
національного технічного
університету

Олександр ЛЕВЧЕНКО